

Тема 1. Наступність і перспективність – двоєдиний процес взаємозв'язку дошкільної і початкової освіти

План.

1. Термінологічний аналіз ключових понять. Наступність – спільний закон розвитку суспільства. Позитивні тенденції у забезпеченні наступності між дошкільною та початковою освітою в контексті завдань НУШ.

2. Проблема наступності та неперервності в навчанні як передумова забезпечення якості освіти. Державний стандарт дошкільної освіти (2021) про наступність і перспективність.

Основні поняття теми: наступність, неперервності, НУШ, БКДО, наступність і перспективність

Завдання для самостійної роботи:

- ✓ Зробити порівняльний аналіз програм для дітей дошкільного віку «Я у Світі», «Впевнений старт», «Дитина» (старший дошкільний вік) з програмами початкової школи (1 клас), виписати спільні компетентності.
- ✓ Проаналізувати Державний стандарт дошкільної освіти (2021), виписати основні лінії розвитку дітей

Література, інтернет-ресурси:

- Діючи програми розвитку дітей дошкільного віку <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
- Інструментарій оцінки готовності дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи: методичні рекомендації. <https://lib.iitta.gov.ua/735298/>
- https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2011/4_2011/42.pdf

Такі нормативні документи як Закон України «Про освіту» (2017), Закон України «Про дошкільну освіту» (2019), Державний стандарт початкової загальної освіти (2018), Базовий компонент дошкільної освіти (Нова редакція) (2021) та Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи (2016) актуалізують необхідність дотримання принципу наступності між дошкільною і початковою освітою.

Сучасні науковці і практики й досі не мають спільного підходу до розуміння наступності як педагогічної категорії. На користь цього твердження свідчать дослідження О. Богославець, у якому зазначено, що наступність розглядається у наукових працях як педагогічний принцип, загальнопедагогічна закономірність, методологічний принцип або дидактичний принцип (Богославець, 2020, с. 5). Зокрема, О. Савченко зазначає, що наступність – це дидактичний принцип, який передбачає зв'язок та узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів освіти, які межують один з одним (дошкілля – початкова – основна школа) (Савченко, 1999, с. 405). Л. Коломієць зауважує, що наступність навчання – це динамічна багатоаспектна інтегративна характеристика педагогічної взаємодії, яка створює умови для безперервної освіти впродовж усього життя, стимулює адаптаційний потенціал дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку, а також передбачає наявність взаємозв'язку цілей, змісту, методів, організаційних форм і вимог до рівня навченості і вихованості дітей на дотичних етапах освіти (Коломієць, 2013, с. 32). На думку Т. Конівіцької, наступність дошкільної і початкової освіти варто розглядати як важливу умову неперервної освіти, яка повинна забезпечити єдність, взаємозв'язок та узгодженість мети, змісту, методів та форм навчання і виховання, враховуючи вікові особливості дошкільників (Конівіцька, 2012, с. 119). Т. Поніманська характеризує наступність як простір для реалізації в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти і школи єдиної, динамічної та перспективної системи виховання й навчання старших дошкільників і молодших школярів (Поніманська, 2014). Т. Степанова пропонує розуміти наступність між дошкільною й початковою ланками освіти як зв'язок між явищами у процесі розвитку пізнання дітьми докільця, закріплюючи, розширюючи й ускладнюючи знання, опираючись на змістове забезпечення кожної ланки та вікові й індивідуально психологічні особливості дітей у процесі навчання. Крім того, автор зауважує, що наступність є суттєвою й необхідною ознакою передшкільної освіти (Степанова, 2011). У дослідженні О. Ризванюк підкреслюється теза, що наступність дошкільної і початкової освіти дозволяє брати до уваги попередній навчальний досвід дитини і опиратися на нього у процесі переходу до початкової школи. Цілісність і неперервність здобуття освіти забезпечується побудовою наскрізного зв'язку в змісті, формах, методах, засобах навчання і розвитку особистості у дошкільному навчальному закладі та початковій школі (Ризванюк, 2014, с. 287). За А. Богуш, наступність – це ґрунтовна обізнаність учителів перших класів зі змістом Державним стандартом дошкільної освіти, базовою, варіативними і тематичними

програмами розвитку, виховання і навчання дітей; методиками навчально-виховної роботи в дошкільному закладі. Наступність ЗДО і початкової школи передбачає, з одного боку, передавання дітей школі з таким рівнем загального розвитку й вихованості, який забезпечує вимогам шкільного навчання, з другого – врахування й опору школи на знання, вміння, якості, навички, яких уже набули діти на дошкільному етапі розвитку, та активне використання їх учителем для подальшого всебічного розвитку учнів (Богущ, 2007, с. 471).

Наступність між дошкільною та початковою освітою – це забезпечення неперервності здобуття людиною освіти. Наступність в освіті необхідна для створення єдиного освітнього процесу, що логічно продовжується від дитячого садка до школи. Цей процес допомагає досягти цілісного розвитку особистості.

Під час навчання у дітей формуються базові компетентності – вміння, знання та навички, які необхідні для подальшого навчання та життя загалом. Володіння українською та іншими мовами, математичні навички, знання в галузі природничих наук, техніки або культури – цьому дитина навчається в молодшій школі завдяки тим компетентностям, що сформувались у неї в дитячому садку.

У дошкільному віці діти починають розвивати, зокрема допитливість, ініціативність, відповідальність, креативність, навички комунікації. Початкова освіта базується на цих навичках і поглиблює їх.

Перехід між дитячим садком і школою має бути поступовим, оскільки діти мають пройти період адаптації. Адаптація дитини буде значно легшою, якщо у перші роки навчання в школі будуть продовжувати та підіймати на інший рівень ту діяльність, яка була в дитячому садку. Наступність в освіті означає збереження основних видів діяльності дітей дошкільного віку в початковій школі, зокрема:

- спілкування;
- ігри;
- рухова активність;
- пізнавальна діяльність;
- засвоєння господарсько-побутових навичок;
- ліплення, малювання, аплікація, конструювання, слухання музики, спів, хореографія, театральна діяльність.

Педагоги дошкільної освіти мають бути ознайомлені з програмою початкової школи та вводити у свої заняття навчальні елементи, які підготують дітей до 1-го класу. Вчителі початкових класів також мають знати дошкільну навчальну програму, щоб використовувати її складові в адаптаційний період.

Принцип наступності в освіті полягає у зв'язку етапів та ступенів розвитку, що полягає в збереженні окремих чи цілих характеристик при переході від попереднього до наступного (нового) – таким чином зберігається тільки значиме для наступних кроків.

Освіта – безперервний масовий процес, що піддається значному впливу як соціального середовища так і індивідуальної творчості.

Концептуальні засади реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року проголошують побудову освіти усіх рівнів з максимальним урахуванням індивідуальних фізичних, психологічних, інтелектуальних особливостей дитини кожної вікової групи. Серед ключових компонентів формули Нової української школи:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації дитини в суспільстві;
- наскрізний процес виховання, спрямований на формування соціально-моральних цінностей;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- дитиноцентризм, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- нова структура школи, що сприятиме засвоєнню нового змісту і формуванню життєвих компетентностей;
- сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології навчання учнів, освітян і батьків у закладі освіти та поза його межами.

Тенденції розвитку дошкільної та початкової освіти в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи мають багато спільного. Зокрема,

- гуманізм як норма поваги до особистості, доброзичливе, бережне ставлення до дитини без спонукання і насилля;
- визнання самоцінності кожного вікового періоду та орієнтація на вікові особливості;
- урахування індивідуальних інтересів, здібностей, темпу розвитку дитини; опора на досягнення попереднього етапу розвитку;
- створення сприятливих умов для формування і розвитку у дитини пізнавальних, психічних процесів, належної спрямованості на активність у соціумі, конструктивних мотивів поведінки, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує; забезпечення реалізації можливостей дитини тощо.

Державним стандартом початкової освіти окреслені такі ключові компетентності:

1. вільне володіння державною мовою,
2. здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами,
3. математична компетентність,
4. компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій,
5. інноваційність,
6. екологічна,
7. інформаційно-комунікаційна,

8. культурна,
9. громадянські та соціальні компетентності,
10. підприємливість та фінансова грамотність,
11. навчання впродовж життя.

Зазначені компетентності формуються на основі компетентностей, що закладені у дошкільному віці: *здоров'язберезувальної, комунікативної, предметно-практичної, ігрової, сенсорно-пізнавальної, природничо-екологічної, художньо-продуктивної, мовленнєвої, соціальної, особистісно-оцінної* (згідно Базового компонента дошкільної освіти).

Провідні види діяльності дітей старшого дошкільного віку (спілкування, гра, рухова, пізнавальна, господарсько-побутова, художньо-естетична (ліплення, малювання, аплікація, конструювання, слухання музики, спів, хореографічна, театралізована) мають бути збережені і змістовно збагачені у молодшому шкільному віці. Це дозволить здійснити поступовий перехід до навчання як нового провідного виду діяльності у першій (адаптаційно-ігровий) період початкової освіти. Поряд з іншими, метою цієї діяльності є розвиток різних видів активності дитини, її творча самореалізація, формування нових компетентностей.

Спільними для всіх ключових компетентностей є наскрізні вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами. Основою формування ключових компетентностей дітей у початковій школі є базові якості особистості дитини, набуті у дошкільному віці: спостережливість, допитливість, довільність, самостійність, ініціативність, відповідальність, чуйність, креативність, міжособистісної позитивної комунікації та інші.

Період життя дитини від п'яти до шести (семи) років вирізняється цілісними змінами її особистості, формуванням новоутворень у ході провідної ігрової діяльності, які дозволяють перейти до нової стадії розвитку в іншій соціальній ситуації. У старшому дошкільному віці пріоритетом є формування особистісних якостей дітей.

Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, здоров'я, здатність до творчого самовираження, критичного мислення та інше. Виникнення в кожному періоді розвитку дитини нової провідної діяльності (навчальної) не означає зникнення тієї, яка була провідною на попередньому етапі.

Організація освітнього процесу на принципах наступності та перспективності забезпечить всебічний гармонійний розвиток самодостатньої, ініціативної, компетентної особистості на перших суміжних ланках системи

безперервної освіти впродовж життя. Реалізація зазначених принципів у закладах дошкільної освіти і початковій школі полягає у забезпеченні єдності, взаємозв'язку та наскрізної узгодженості мети, змісту, методів, форм організації освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.

Обізнаність учителів початкових класів із програмами, методами, прийомами розвитку, виховання і навчання старших дошкільників у закладі дошкільної освіти та ознайомлення вихователів старших груп з освітніми програмами, технологіями навчання, що використовуються у першому класі початкової школи, забезпечить умови для уникнення ситуацій форсування або штучного сповільнення природного темпу розвитку дітей. Змістовий і технологічний аспекти здійснення освітнього процесу в закладах дошкільної освіти і початковій школі мають бути узгодженими з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

Одну з ключових позицій у забезпеченні наступності і перспективності в освітньому процесі посідає зв'язок змісту дошкільної і початкової освіти. Він полягає у поступовості й послідовності реалізації чинних програм розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку та освітньої програми для 1 класу початкової школи. Обов'язкове врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до першого класу школи, сприятиме органічному, природному збагаченню особистісного розвитку, започаткованому в дошкільному періоді життя, та створить умови для успішного подальшого зростання і переходу дитини з першого рівня освіти до наступного.

Відповідно до основних ідей концепції Нової української школи та положень Державного стандарту початкової освіти з метою забезпечення наступності змісту та уникнення його дублювання в освітніх програмах дошкільної і початкової освіти рекомендується посилити розвивальну і виховну складові освітнього процесу, надати пріоритет соціалізації, моральному вихованню, формуванню мотивів пізнавальної діяльності тощо.

Наступність між дошкільною та початковою освітою в реалізації перспектив розвитку дитини (БКДО 2021)

Наступність та перспективи розвитку дитини в закладах дошкільної та початкової освіти забезпечується завдяки:

- узгодженості та цільовій єдності в розвитку дитини на етапі дошкільної та початкової освіти;
- визначенню спільних для дошкільної та початкової освіти принципів, підходів, намірів та адекватних віковим закономірностям дитини провідним видам діяльності, які спрямовують розвиток дитини;
- використанню форм та методів педагогічної роботи, які відповідають віку дітей;
- послідовному збагаченню результатів освіти, які висвітлено у формуванні компетентностей дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Збереження субкультури дошкільного дитинства передбачає активне використання провідної для дошкільного періоду ігрової діяльності та збагачення індивідуального досвіду, який здобула дитина у всіх специфічно дитячих видах діяльності, зокрема у комунікативній, мовленнєвій, здоров'язбережувальній, господарчо-побутовій, мистецько-творчій, пізнавально-дослідницькій.

Дошкільний вік є фундаментом розвитку базових компетентностей і навичок, необхідних людині протягом життя. Він передбачає взаємодоповнювальний розвиток емоційних, інтелектуальних, вольових якостей та процесів, досягнення відповідної до цього віку психофізіологічної / тілесної та психологічної зрілості. Це надає дитині можливість опанувати нову соціальну ситуацію розвитку — перехід до систематичного шкільного навчання, оволодіння новою соціальною роллю учня та відповідними функціями та діями, які сприяють формуванню навчальної діяльності.

Саме зрілість особистісних якостей та психічних процесів забезпечує успішність розвитку навчальних навичок на наступних етапах шкільного життя. У молодшому шкільному віці розгортається навчальна діяльність, яка спирається на вікові надбання дитини дошкільного віку та потребує належних педагогічних форм та методів роботи.